

Miilo Toola

KUNNIAJÄSENELLEMME
KANSLERI

NIILO IKOLALLE

HÄNEN TÄYTTÄESSÄÄN 85 VUOTTA
25. 9. 1968

SUOMEN KIELEN SEURA

datti ”armollista asetusta”, jonka määräyksestä Suomen historiaa oli opetettava tässä kuten muissa suomalaisissa kouluissa ruotsiksi. Opettajan ja oppilaiden kesken vallitsi sanaton sopimus, että tämänkin aineen opetus ja kuulustelu kävi suomeksi, mutta sitten saattoi tapahtua — ja näin kävi ainakin kerran Ikolan aikana —, kun rehtori Sandelin (itse ruotsin kielen lehtori) kesken tunnin astui luokkaan kuuntelemaan opetusta, että lehtori Rapola silmää rävyttämättä alkoi puhua ruotsia: teki kysymyksensä tällä väkisin pönkitettävällä kielellä ja sai sillä myös hyvin tai huonosti muotoiltuja vastauksia, kun pojat parhaansa mukaan yrittivät pysytellä näin ohjatussa roolissaan.

Ikola siis jätti Porin lyseon samana vuonna, jolloin minä aloitin kapuamiseni luokka-asteikon alimmalta portaalta. Ilmi elävänä hän astui eteeni vasta 21 vuotta myöhemmin, kun pidettyäni tammi—helmikuun vaihteessa 1923 ensimmäisen luentoni vt. professorina Turun Suomalaisessa Yliopistossa selvittelin auditoriossa ylioppilaiden ilmoittautumisia. Laskeutuessani toimituksen päätyttyä korokkeelta käveli vastaani kuulijakunnan viimeinen, muhkea keski-ikäinen mies, joka esittäytyi Ikolaksi, maisteriksi, kauppaopiston rehtoriksi. Viitattuaan aikojen takaisin yhteisiin Porin vuosiin hän ilmaisi halunsa liittyä kuulijoihini saadakseen selkänöjää käynnissä olevalle tutkimustyölleen. Oli kysymys vuosikausia keskeytyksissä olleesta, Ala-Satakunnan murteen äännehistoriaa käsittelevästä väitöskirjatyöstä, johon Heikki Ojansuu — nyt sen muistin — oli kertonut saaneensa Ikolan uudelleen tarttumaan, mutta joka Ojansuun odottamatta poistuttua oli jäänyt lähintä rohkaisijaa vaille. Tästä hetkestä alkoi antoisa työ- ja muu toveruus, joka jatkui kiinteänä koko ajan, minkä Turussa vt:nä ja vakinaisena toimin. Sain Ikolasta uskollisen luennoillakävijän, jonka kriittinen tarkkaavaisuus pakotti minut, varsin tottumattoman, yrittämään parastani. Pian sain ruveta suorittamaan velvoitusta, joka Ojansuulta oli siirtynyt harteilleni: Ikolan karttuvan käsikirjoituksen ensimmäisen lukijan ja itseäni vanhemman uurastajan rohkaisijan tehtävää.

Ikola oli laadultaan varovainen, etten sanoisi helposti pessimismiin kallistuva. Tämän jouduin kokemaan varsinkin muutamia vuosia myöhemmin, kun sairaus oli kuukausien ajaksi kytkenyt hänet vuoteeseen kesken meneillään olevaa tieteellistä työtä. Mutta nyt siis kypseteltiin väitöskirjaa. Tapasimme milloin Ikolan kodissa, milloin minun väliaikaisessa asunnossani yliopistorakennuksessa, selvittelimme minulle vain puolin korvin tutun murteen äännehistoriallisia ongelmia ja pohdiskelimme Ikolan valitseman desendenttisen esitystavan etuja ja hankaluuksia. Opin kunnioittamaan ja ihaillemaan Ikolan jäyhää satakuntalaisuutta, joka leikkiin poiketessaankin perusviritykseltään oli erilaista kuin toisen tyrvääläisen, yhteisen opettajamme Ojansuun vilkkaammin reagoiva, ilakoiva temperamentti. Ikola oli kertakaikkinen esimerkki siitä, mitä voimakkaasti eletty kotiseututunne pystyi saamaan aikaan. Keskusteluissamme luotasimme tyrvääläissyntyiseen Antti Lizeliukseenkin, mutta Antero Varelius, Heikki Ojansuusta puhumattakaan, oli Ikolalle osa itse elettyä elämää. Vähin erin tutustuin Ikolan varhaisvuosiin ja hänen kandidaattiopintojensa suuntaukseen, joissa kreikan kielellä oli ollut tärkeä sija, muistaakseni myös viehtymyksellä filosofiaan ja teologiaan, mutta joihin suomen kieli ei vielä sisältynyt. Valmistumisensa aikoihin (1906) hän oli toiminut Satakuntalaisen osakunnan kuraattorina ja joutunut osallistumaan Mikkolain kuuluun kirjalliseen piiriin. Osakunta-ajan läheinen kosketus Ojansuuhun (kuraattori 1905—06) oli ilmeisesti osasyynä siihen, että Ikola heti tutkinnon suoritettuaan otti harkittavakseen tarttumisen suomen kielen lukuihin ja kävi kysymässä Ojansuulta, uskoiko tämä, että hän vielä tässä vaiheessa voisi ryhtyä näihin opintoihin. Ojansuu oli kaivanut hyllystään ohuen, mutta tunnetusti visaisen kirjan, Setälän ”Quantitätswechselin”, pannut sen Ikolan käteen ja kehottanut häntä parin kolmen päivän kuluttua tulemaan kuulusteluun: sitten nähdään. ”Olisi mukava tietää, onkohan kukaan toinen aloittanut suomen opintonsa tästä kirjasta”, Ikola myhäili asiaa muistellessaan. Ojansuu oli jo 1894 ”Porin lyseon priimuksena” tehokkaasti auttanut Ikolaa opin tielle. Hän oli abiturient-

tikeväänään saanut vapautta lyseolaisen ”virasta” voidakseen toimia kotipitäjässään kansakoulunopettajan sijaisena, ja siinä sivussa hän oli valmentanut kauppias Selinin varsinaista koulua käymättömän Niilo-pojan lyseon sisäänpääsytutkintoon. Vain laatuluvut oli unoh-
tanut opettaa.

Ikola siis suoritti suomen kielen ja kirjallisuuden laudatur-arvo-
sanan ja pani 1909 alulle väitöskirjatyönsä Ala-Satakunnan murtees-
ta. Oman kodin perustaminen 1911 ja ansiotöihin ryhtyminen vieroit-
tivat hänet kuitenkin vähitellen tästä hankkeesta. Ikola toimi vähän
aikaa kansanopiston johtajana Keski-Suomessa, mutta siirtyi sitten
kauppaopetuksen alalle. Se toi hänet lopuksi (1919) Turkuun. Mutta
Turkuun saapui myös Heikki Ojansuu 1922. Ikola herätettiin uuteen
levottomuuteen. Vuosina 1910—16 kerätyt murremuistiinpanot oli
kaivettu esille, totinen tutkimustyö oli alkanut.

Paitsi pitäjä pitäjältä kerättyä murreaineistoa Ikolalla oli histo-
riallista arkistoinesta koko Ala-Satakunnan ja sen naapuristojen
alueilta: ei siis muuta kuin analysoi, kombinoi ja pane kokoon. Huh-
tikuun 2. päivänä 1925 sain toimia vastaväittäjänä, kun Ala-Satakun-
nan murteen äännehistorian 303-sivuinen I osa, konsonanttien kehi-
tys, tarkastettiin Turun yliopistossa. Lausuntoni on luettavissa sama-
na keväänä ilmestyneestä Virittäjän numerosta. Muiden väliin tul-
leiden töiden vuoksi II osa, 226 sivua, ilmestyi vasta 1931, jolloin
Ikola kilpaili avoimeksi tulleesta Turun yliopiston professorinvirasta.
Samoihin aikoihin ilmestyi paitsi 65-sivuista tutkielmaa ”Eteläviron
verbien persoonapäätteistä” Ikolan 1925 pitämä lectio praeursoria
”Ala-Satakunnan murteen suhde lounaissuomalaisiin ja hämäläisiin
murteisiin”, jota hän oli täydentänyt muutamien poleemisten lisäyksin.
Kysymys oli siitä, millä perusteilla Ala-Satakunnan murre oli palau-
tettava mieluummin vanhaan ”suomalaiseen” murrekantaan, kuten
Ikola teki, kuin hämäläisiin, kuten Lauri Kettunen halusi meneteltä-
vän. Periaatteellinen näkemysten ero johtui siitä, että Ikola antoi rat-
kaisevan merkityksen murteen historialliselle kehitykselle, joka oli
kulkenut lounaismurteista tunnettujen vaiheiden kautta, kun taas

Kettuselle olivat kaikki kaikessa piirteet, jotka antoivat murteelle vahvan hämäläisen "värin" — Kettusen mielisanaa käyttääkseni —, olivatpa ne sitten miten myöhäisiä tahansa.

Vaikka Ikola näillä ja eräillä vähäisemmillä töillään oli osoittanut perehtyneisyytensä kielihistoriallisen tutkimuksen menetelmiin — hänet oli 1928 nimitetty Turun yliopiston suomen kielen dosentiksi —, hänen tyrvääläisyytensä ei halunnut päästää häntä irti toisesta, vanhemmasta, myös väitöskirjan arvoisesta tutkimusaiheesta, Antero Vareliuksen elämäkerran ja kielimiestyön kaikinpuolisesta selvittelystä. Hän oli paneutunut siihen samanaikaisesti kuin murretutkimukseensa, erään tutkielmansa alaotsikoksi hän merkitsi "Osia laajemmasta kirjoitelmasta" (Satakunta V, 1925), mutta hänen viiptyessä muissa tehtävissä hän sai tietää, että toinen tutkija oli aikeissa käydä käsiksi tähän aiheeseen. Ikola luopui. Pitkälle luonnosteltuja lukuja hänen suunnitelmastaan ovat v. 1914 ilmestynyt "Antero Warelius sanomalehtimiehenä", v. 1925 painettu "Antero Warelius, Nuoruus ja opintovuodet" sekä "Antero Warelius ja Lönnrotin sanakirjatyö" v. 1929. Ikolan kirjoittama kokonaisuus Vareliuksesta ilmestyi Kansallisessa elämäkerrastossa v. 1934.

Toinen Ikolassa vuosikymmenien kuluessa syventynyt harrastus on kohdistunut vanhimpaan suomenkieliseen kirjallisuuteen, erityisesti vanhojen kielioppien ja raamatunkäännösten keräilyyn ja vertailevaan tutkimiseen. Lähtiessäni Turusta 1930 Ikola yllätyksekseni lahjoitti minulle kauniisti sidottamansa kappaleen Vhaelin "Grammatica Fennicæ", joka varmasti ei ollut hänen ainoansa. Vieraillessani hänen kodissaan sain ihailta hänen suurta bibliofiilistä asiantuntemustaan hänen nostellessaan nähtäväkseni — ja olipa siinä hartaana kuuntelijana myös 8-vuotias Osmo-poika — vanhimpia Biblioitamme ja kohdistuessaan huomion vanhoille painotuotteille tyypillisiin ja yksilöllisiin ominaispiirteisiin. Etevämpään bibliognostiin kuin Niilo Ikolaan en ole milloinkaan tutustunut. Tämä hänen harrastuksensa kuvastuu luonnollisesti hänen tuotannossaan. Tärkein on 1927 ilmestynyt, 91-sivuinen "Ensimmäisen suomalaisen raa-

matun historiaa”, jota raamatunsuomennoshistorian perinpohjainen selvittäjä prof. Antti Puukko arvosti niin suuresti, että kontrolloimatta piti sitä yliopistollisena väitöskirjana (”Suomalainen Raamattumme” s. 6, 150, 151). Myöhemmin (Virittäjä 1964, s. 387) Ikola on maininnut koettaneensa saada selville, ”mihin osiin 1642:n Raamatun kukin käännöskomitean jäsenistä on tehnyt alustavan käännöksen”, vaikka ei aineiston puutteessa ole päässyt alkua pitemmälle. Kun 1942 ilmestyi 1642-vuoden Raamatun näköispainos, siihen liitettiin Ikolan kirjoittama pätevä esittely. Erittäin tarkkanäköistä tutkimusta sisältää myös ”Kappale 1776:n Raamatun historiaa” (1935, 12 sivua).

Vasta äskettäin (1966) Sananjalassa ilmestyi 12-sivuinen tutkielma ”Mikael Agricolan Uuden testamentin painatusvaiheita”, tuorein osoitus Ikolan kirjahistoriallisesta terävänäköisyydestä. Kukapa toinen olisi arvannut kiinnittää huomiotansa niihin pikkuseikkoihin, joiden avulla Ikola todistaa, että Agricolan ”Se Wsi Testamenti” on valmistunut kahdessa vaiheessa: evankeliumit ja ”Apostolein Teghot” (AT II 21—394) on painettu ensin, arvatenkin 1547-vuoden lopulla, kymmenen alkulehteä nimiöineen ja koko loppupuoli roomalaiskirjeen koristeellisesta nimiösivusta alkaen v. 1548. Ja kukapa kumoaisi nämä päätelmät. Ikolan pitkään jatkuneesta Agricolan harrastuksesta kertovat lisäksi 1950 ilmestynyt kirjoitus ”Mikael Agricolan ensimmäisen kirjan ilmestymisaika”, painavin protesti itsepintaisesti toistunutta, kenties vieläkin kummittelevaa Abekirian ilmestymisvuotta 1542 vastaan, mistä virheellinen ajoitus sitten lieneekin johdettavissa, sekä Sananjalassa 1963 ilmestynyt ”Mikael Agricolan suomentamat Raamatun kohdat ja niiden osuus koko Raamatusta” (16 sivua), jokaisen Agricolan suomennostyön tutkijan kädessä verraton apuneuvo.

Sananjalan mainitseminen Ikolan myöhäisimpien kirjoitusten forumina palauttaa muistelijan takaisin yhteisiin Turun vuosiimme. Kuten mainitun vuosikirjan ensimmäisestä osasta nähdään, olisimme me, Niilo Ikola ja minä, ennen vuotta 1929 silloin tällöin keskustelleet Kotikielen Seuran tapaisen yhtymän perustamisesta Turkuun. Varmaan olemmekin. Yliopiston piirissä toimi ennestään Turun historial-

linen yhdistys, mutta kansallisten tieteiden toinen laita oli vielä vastaavaa elintä vailla. Niinpä kutsustamme kokoonnuttiin 19. 3. 1929 perustamaan Suomen Kielen Seuraa ja asetettiin valmisteleva toimikunta, johon me kumpikin neljän muun ohella jouduimme. Kun seura sitten alkoi virallisen toimintansa, jouduimme me toinen varsinaiseksi ja toinen varaesimieheksi. Kun tuntee silloin perustetun yhteenliittymän menestyksekkään myöhäishistorian, tekee mieli onnitella alkuunpanijoita. Se oli innostavaa aikaa. Jäsenistöä kertyi rohkaiseva määrä, esitelmiä riitti useaan kokoukseen, keruutoimintaa suunniteltiin. Minun muutettuani vuoden kuluttua Helsinkiin Niilo Ikolasta tuli esimies, Aarni Penttilästä varaesimies, ja tämänkin lähdettyä saatiin puuhakkaasta Eino Suovasta hänen seuraajansa. Kun Ikola pari vuotta myöhemmin erosi Turun yliopiston professorinvirasta keskityöksensä kokonaan Kauppaopiston johtoon, hänen seuraajansa Paa-vo Ravilan toivottiin rupeavan seuran esimieheksi ja Ikola valittiin varaesimieheksi, mutta näyttää siltä, että Ravila syistä, joita en tunne, ei ryhtynyt toimimaan esimiehenä. Seura näyttää helmikuussa 1935 pidetyn kokouksen jälkeen nukahtaneen pitkään uneen. Uuden sukupolven asiaksi tuli havahduttaa nukkuja. Niinpä, "että kaikki laillisesti käytettäis", Niilo Ikola, nyt Turun kauppakorkeakoulun suomen kielen ja tyyliopin professori, jota säilyneen perimätiedon nojalla oli pidettävä Suomen Kielen Seuran varaesimiehenä, kutsui helmikuussa 1954 seuran kokoukseen, jossa vanhaa jäsenistöä oli kutsujan lisäksi viisi henkeä ja jossa seuraan liittyi kolme uutta. Professori Osmo Ikolasta ja dosentti Eeva Lindénistä saatiin uudet esimiehet. Huhtikuussa samana keväänä vietettiin seuran 25-vuotisjuhlaa, jossa veteraani Niilo Ikola kertoi seuran perustamisesta ja alkuaikojen toiminnasta. Ainakin kerran tämän jälkeen, vuosijuhlassa 9. 4. 1958, Niilo Ikola on esitelmöinyt seurassa. Aiheena oli "Raamatun suomentamisen vaiheista". 30-vuotispäivänään 9. 4. 1959 seura valitsi Ikolan kunniajäsenekseen. Vuodesta vuoteen ennen tätä ja tämän jälkeen Niilo Ikola, Turun kauppakorkeakoulun kansleri 1956—61, on tehnyt seurallensa rivimiehen palvelua toimien sen tilintar-

kastajana. Hänen kiintymyksensä seuraan on luja: hän on jatkuvasti ollut säännöllisimpiä kokouksissa kävijöitä.

Niilo Ikolassa on ollut pakko oppia näkemään koruttomaan vaatimattomuuteen liittyvää syvyyttä ja suurpiirteisyyttä, horjumatonta oikeamielisyyttä, rehtiä länsisuomalaisuutta. Hänen tyynen olemuksensa sisäkerroksissa elää se aito huumorin taju, ”jonka viimeisenä perustana on kuitenkin yksi hyvä, mutta vahva ja terve sydän”. Keväällä 1967 uuteen sukupolveen kuuluva tyrväälinen Tapio Horila puolusti Helsingissä väitöskirjaansa ”1800-luvun geologiset uudissanat Antero Vareliuksen kielessä”. Ikänsä estämättä Niilo Ikola matkusti tilaisuuteen, johon minä vähäisen sairastumiseni vuoksi en päässyt. Hiukan haikein mielin kuulin kerrottavan, miten kamppiaisviereiden nuorekas vanhin, Niilo Ikola, oli ilahduttanut seuraa eloisilla, hillityn huumorin kirkastamilla muistelmilla ja kaskuillut Vareliuksesta, väittelyn varsinaisesta päähenkilöstä, hänelle aikoinaan kovin läheisestä kotiseudun merkkimiehestä. Millä lienevät muut siinä tilaisuudessa kieltänsä kostuttaneet, mutta sieluni silmin näen, että vanhan ystävän ja tutkijatoverin lasissa ei ollut vettä väkevämpää — ei sinä iltana kuten ei milloinkaan aikaisemminkaan. Niilo Ikola on uskollinen itsellensä.

MARTTI RAPOLA